

Obszary wiedzy i niewiedzy młodzieży na temat podziemia niepodległościowego po II wojnie światowej

Areas of knowledge and ignorance of the
youth with regard to the post-World War II
independence underground

DOI: 10.61027/2023/5/103123

**PEDAGOGICZNY ASPEKT PAMIĘCI
O II WOJNIE ŚWIATOWEJ**

POLSKIE PODZIEMIE NIEPODLEGŁOŚCIOWE
ŻOŁNIERZE WYKLĘCI
MŁODZIEŻ
WIEDZA
POMIAR

POLISH INDEPENDENCE UNDERGROUND
CURSED SOLDIERS
YOUTH
KNOWLEDGE
TESTING

Abstrakt

Celem artykułu jest prezentacja rezultatów pracy nad standaryzacją testu służącego do badania wiedzy uczniów szkół ponadpodstawowych na temat podziemia niepodległościowego po II wojnie światowej. W pracy zaprezentowano kwestie związane z pomiarem wiedzy młodzieży dotyczącej kontekstu historycznego działalności podziemia niepodległościowego, struktur i przedstawicieli podziemia oraz ich działalnością, a także działań aparatu represji wobec jego przedstawicieli. Przedstawiono także wybrane rezultaty badań pilotażowych obrazujące obszary wiedzy i niewiedzy uczniów szkół ponadpodstawowych na temat podziemia niepodległościowego po II wojnie światowej.

Abstract

The article presents the results of work to standardize a secondary school test on the Polish independence underground after World War II. The author discusses ways to test young people's knowledge on the historical context of the independence underground's operations, on its structures and representatives. The operations of the repressive apparatus against the independence underground are also discussed. Also mentioned in the article are selected results of pilot studies showing secondary school students' levels of knowledge and ignorance with regard to the post-World War II independence underground.

WSTĘP

Inspiracją do podjęcia naukowego namysłu nad wiedzą uczniów szkół ponadpodstawowych na temat podziemia niepodległościowego była obserwacja rzeczywistości społecznej oraz rezultaty badań, które prowadziłam na potrzeby stworzenia dysertacji doktorskiej. Dotyczyły one związku wartości preferowanych przez młodzież z postawami wobec osób z niepełnosprawnością ruchową. W preferencjach młodych ludzi, zwłaszcza uczniów ówczesnych szkół zawodowych (2016 r.), bardzo wysoko w hierarchii wartości plasował się patriotyzm. Co więcej, kiedy w ramach prowadzonych badań sondażowych na populacji ponad 1000 uczniów szkół ponadpodstawowych w województwie kujawsko-pomorskim spotykałam się z młodzieżą, moją uwagę przykuł fakt, że wielu młodych ludzi nosiło ubrania nawiązujące do symboliki związanej z żołnierzami wyklętymi (m.in. odwzorowania ryngrafu 5. Wileńskiej Brygady Armii Krajowej [AK], bluzy z podobiznami rtm. Witolda Pileckiego, Danuty Siedzikówny „Inki” czy z wizerunkami przedstawiającymi symboliczne ujęcie oporu antykomunistycznego po II wojnie światowej i hasłami np. „żyli prawem wilka...”). Obserwacje te natchnęły mnie do rozpoczęcia namysłu nad tym zjawiskiem, także w aspekcie badawczym. Pytanie, które mi towarzyszyło, dotyczyło także kwestii związanych z tym, czy młodzi ludzie mają

rzeczywistą wiedzę na temat podziemia antykomunistycznego, czy jest to może popkulturowa fascynacja. Z pewnością zaprezentowane w tekście rezultaty pilotażu nie stanowią podstawy do formułowania odpowiedzi na tak postawione pytanie, lecz mogą stać się źródłem inspiracji do dalszych poszukiwań. Co więcej, dla instytucji edukacji pozaszkolnej (muzeów, fundacji, stowarzyszeń propagujących wiedzę historyczną) stanowić mogą pewne wskazanie w zakresie korygowania błędnych wyobrażeń czy przekłamań historycznych.

POLSKIE PODZIEMIE NIEPODLEGŁOŚCIOWE PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ – KRÓTKA CHARAKTERYSTYKA

Armia Czerwona wkraczająca do Polski nie miała pokojowych zamiarów.

Po początkowym współdziałaniu z oddziałami AK przeciwko Niemcom Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych ZSRS (NKWD) przystępował do aresztowań oficerów, zwykłych żołnierzy siłą wcielano do wojsk Zygmunta Berlinga. Eksterminowano przede wszystkim inteligencję, tak aby jak najmocniej osłabić polski żywioł. Mimo to konspiracja, choć znacząco osłabiona, trwała na straży niepodległości. Opór przeciwko sowieckiej dominacji od razu przybrał formę zorganizowanej walki zbrojnej – powstania antykomunistycznego, które trwało do końca lat czterdziestych, a na niektórych terenach nawet znacznie dłużej¹.

Tomasz Balbus rozumie polskie podziemie (ruch niepodległościowy) jako formacje polityczne i zbrojne (powstańcze) wywodzące się z szeregów Polskiego Państwa Podziemnego wraz z rządem Rzeczypospolitej kontynuującym ciągłość władzy państwowej z okresu II RP. Autor wskazuje, że pod względem politycznym i zbrojnym możemy w ramach podziemia niepodległościowego wyróżnić: nurt akowski (Zrzeszenie Wolność i Niezawisłość), narodowy (Stronnictwo Narodowe, Narodowe Siły Zbrojne [NSZ]/Narodowe Zjednoczenie Wojskowe [NZW]), ludowy (Polskie Stronnictwo Ludowe) i socjalistyczny (Polska Partia Socjalistyczna Wolność, Równość, Niepodległość). Obok siatek konspiracyjnych i oddziałów zbrojnych ruchu narodowego również Zrzeszenie Wolność i Niezawisłość, którego cztery zarządy główne pretendowały do roli ośrodków kierowniczych Polski Podziemnej, należało przez kilka powojennych lat do formacji najbardziej zawzięte zwalczanych przez służby bezpieczeństwa agresora, zarówno tych polskich – kolaboracyjnych, jak i *stricte* sowieckich. Bazując na okupacyjnej i powojennej legendzie Polski Podziemnej, a także sile społecznej reakcji na „czarną” propagandę komunistów wymierzoną

¹ G. Wąsowski, L. Żebrowski, *Żołnierze wyklęci. Antykomunistyczne podziemie zbrojne po 1944 roku*, Warszawa 1999, s. 11.

w polską tradycję niepodległościową (szczególnie AK i NSZ), na przełomie lat czterdziestych i pięćdziesiątych zaczęły powstawać na masową skalę małe, najczęściej młodzieżowe, harcerskie grupy konspiracyjne, w tym zbrojne i ulotkowe, stawiające sobie za cel walkę o niepodległość Polski. Były one jednak dość szybko identyfikowane i rozbijane przez bezpiekę, głównie dzięki rozgałęzionym już wtedy w lokalnych społecznościach siatkom agenturalnym².

Tomasz Łabuszewski wskazuje na możliwość uporządkowania przynależności organizacyjnej w ramach walki niepodległościowej po II wojnie światowej. I tak, za autorem, organizacje konspiracyjne można podzielić na trzy kategorie:

1. kadrowe (NIE, początkowo Konspiracyjne Wojsko Polskie, eksterytorialne okręgi wileński, lwowski, tarnopolski),
2. masowe (Delegatura Sił Zbrojnych na Kraj – z tendencją do ograniczonej liczebności, WiN, NSZ/NZW),
3. lokalne (Armia Krajowa Obywatelska, Wielkopolska Samodzielna Grupa Ochotnicza „Warta”, Ruch Oporu AK, Obwód „Mewa”, Obwód „Rybitwa”, Batalion „Znicz”, Zgrupowanie „Błyskawica”, organizacja „Niepodległość”, Armia Polska w Kraju, Polska Podziemna Armia Niepodległościowa i inne)³.

Janusz Marszałec podkreśla, że sytuacja w polskim podziemiu była niezwykle zróżnicowana i dynamiczna. Należy zwrócić uwagę na działanie innych dużych i mniejszych formacji, które swą ruchliwością bojową nadrabiały braki kadrowe bądź swym silnym związkiem z miejscową ludnością kształtowały sytuację w terenie, likwidując tam ośrodki władzy komunistycznej. Mowa tu np. o kilkusetosobowym Zgrupowaniu „Błyskawica” mjr. Józefa Kurasia „Ognia” na Podhalu. Wymyka się ono klasyfikacjom i nie sposób umiejscowić go w dwóch zasadniczych nurtach podziemia. Z uwagi na swą samodzielność i skalę działań oraz powiązań z lokalnymi wiejskimi społecznościami należy umieścić go raczej w programie antykomunistycznego powstania chłopskiego. Bez politycznej i organizacyjnej kurateli „Ogień” był panem sam dla siebie, czekającym na międzynarodowy konflikt. Inaczej było z kadrowymi szwadronami „Łupaszki” na Pomorzu, działającymi w pewnej próżni organizacyjnej w terenie (a przynajmniej bez oparcia w tradycyjnej siatce w okupacyjnym rozumieniu tego słowa). Żołnierze tych niedużych pododdziałów, na wyrost zwanych szwadronami, mieli jednak świadomość bycia częścią Okręgu Wileńskiego AK, podległego Londynowi, a konkretnie szefowi

² T. Balbus, *Komunistyczny aparat represji a polskie podziemie niepodległościowe* [w:] *Polskie podziemie niepodległościowe na tle konspiracji antykomunistycznych w Europie środkowo-wschodniej w latach 1944–1956*, red. S. Poleszak, Warszawa–Lublin 2008, s. 203.

³ T. Łabuszewski, *Formy działania podziemia niepodległościowego (na przykładzie nurtu poakowskiego)* [w:] *Polskie podziemie niepodległościowe...*, s. 225.

sztabu naczelnego wodza gen. Stanisławowi Kopańskiemu. Dowódcy szwadronów, operując na rozległym terenie od Pomorza Zachodniego po Białostoczną, uważali się za „kadrówkę” Wojska Polskiego⁴.

Jak wskazuje Sławomir Poleszak, bastionem oporu po amnestii z 1947 r. były oddziały partyzanckie. Część z nich działała samodzielnie, część zaś podlegała zwierzchnictwu większych organizacji. Wraz z upływem czasu i likwidacją przez Urząd Bezpieczeństwa (UB) kolejnych siatek okręgowych czy lokalnych coraz więcej oddziałów działało samodzielnie. Według szacunkowych danych od kwietnia 1947 r. do końca grudnia 1950 r. działało co najmniej 130 oddziałów partyzanckich. Poleszak podaje, że przez ich szeregi przewinęło się od ponad 1,2 tys. do niemal 1,9 tys. partyzantów, co stanowi 17–20% stanu oddziałów partyzanckich z okresu stycznia 1946–kwietnia 1947 r.⁵

Przeciwko siłom niepodległościowym wystąpił cały aparat terroru sowieckiego oraz kolaboranci. Sowietzi rozlokowali na terenie Polski dywizje NKWD, których zadaniem było utrzymanie na podbitym terytorium posłuszeństwa i uległości. Początkowo w latach 1944–1947 Sowietzi tylko okazjonalnie posługiwali się miejscowymi formacjami pomocniczymi, podlegającymi Ministerstwu Bezpieczeństwa Publicznego (UB, Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego [KBW], Milicja Obywatelska, Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej), na większą skalę zaś posługiwali się „ludowym” wojskiem. W pierwszych dwóch latach sowieckiej okupacji (1944–1946) NKWD aresztowało na obszarze Polski ponad 47 tys. osób, a ok. 2 tys. zginęło w walkach z tą formacją. Wszelki opór dławiono siłą, na porządku dziennym znalazły się pacyfikacje terenów objętych działaniem partyzantki niepodległościowej, czyli „band” (określenie zaczerpnięte z terminologii niemieckiej), stosowano również pacyfikacje prewencyjne w celu zastraszenia ludności⁶.

Oddziały podziemia często odgrywały rolę sił porządkowych. Wymierzały kary pospolitym przestępcom, rozsądzały różnego rodzaju spory sąsiedzkie, przy czym czasem zdarzało się, że partyzantów wykorzystywano do prywatnych porachunków. W rejonie swojego działania stanowiły pewne zagrożenie dla funkcjonariuszy UB, nadgorliwych milicjantów, członków Polskiej Partii Robotniczej, Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej czy podejrzewanych o tajną współpracę z komunistycznymi organami. To te kategorie osób stanowiły zdecydowaną większość ofiar śmiertelnych bratobójczej wojny. Dochodziło też do akcji, które kładły się ciemieniem na działalności podziemia i były wykorzystywane przez propagandę

⁴ J. Marszałec, *Założenia programowe polskiego podziemia niepodległościowego w pierwszych latach powojennych (koreferat)* [w:] *Polskie podziemie niepodległościowe...*, s. 148.

⁵ S. Poleszak, *Podziemie niepodległościowe w latach 1947–1953. Próba syntezy*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 2021, vol. 76, s. 327–365.

⁶ G. Wąsowski, L. Żebrowski, *Żołnierze wyklęci...*, s. 333.

komunistyczną, aby zdeprecjonować je jako całość. Na początku lat pięćdziesiątych grupy zbrojne miały skromne składy osobowe, z reguły kilkuosobowe, dlatego nie nastawiały się na walkę z grupami operacyjnymi sił represji, lecz głównie na przetrwanie. Wskutek terroru kurczyła się baza osób wspomagających partyzantów. Aby przeżyć, członkowie tych grup musieli dokonywać licznych akcji ekspropriacyjnych, a czasem zdobywać żywność i odzież u osób prywatnych. W związku z tym istniała możliwość kojarzenia ich z pospolitym bandytyzmem⁷.

W ramach oporu czynnego organizacje podziemne podejmowały wiele działań. Zalicza się do nich: walkę zbrojną (działalność oddziałów partyzanckich, grup dywersyjnych, komórek likwidacyjnych), działalność propagandową ukierunkowaną zarówno na kraj, jak i na zagranicę, działalność informacyjną i wyspecjalizowane siatki wywiadowcze, działalność „usługową” wobec społeczeństwa niezorganizowanego (społeczności lokalnych) ukierunkowaną głównie na poprawę jej sytuacji materialnej, akcje wymierzone w proces tworzenia spółdzielni produkcyjnych, palenie kołchozów, dokumentacji kontyngentowej, działalność charytatywną – opartą na solidaryzmie społecznym, polityczną oraz wewnątrzorganizacyjną (logistyczną, finansową, karną). Opór bierny był celowo pobudzany przez organizacje konspiracyjne bądź też wynikał z ich naturalnego oddziaływania na społeczeństwo. Wyróżnić tu można obywatelskie nieposłuszeństwo (obstrukcję zarządzeń władzy) oraz szeptaną propagandę (będącą w zasadniczym stopniu rezultatem celowych działań konspiracyjnych o charakterze propagandowym)⁸.

Jak wskazuje Zdzisław Zblewski, współczesna historiografia nadal mierzy się z wieloma kłamliwymi stereotypami dotyczącymi podziemia niepodległościowego po II wojnie światowej, np. o „reakcyjnym podziemiu”, „leśnych bandach” oraz „imperialistycznych szpiegach”. Historycy także podejmują próbę odtworzenia zarysu koncepcji politycznych antykomunistycznej konspiracji. Jednym z takich stereotypów jest przekonanie, że walka prowadzona przez żołnierzy i działaczy podziemia antykomunistycznego, choć bohaterska i szlachetna, była jednak całkowicie nieracjonalna z politycznego punktu widzenia. Dowodem na to miałyby być ostateczna klęska podziemia niepodległościowego poniesiona w konfrontacji z komunistyczną władzą. Przeczy temu chociażby fakt, że główne podmioty polskiego podziemia niepodległościowego miały w pierwszych latach powojennych spójne programy polityczne, zawierające zarówno logiczne uzasadnienie konieczności uczestnictwa w walce z obozem komunistycznym, jak i przemyślaną wizję niepodległej Polski⁹.

⁷ S. Poleszak, *Podziemie niepodległościowe w latach 1947–1953...*, s. 327–365.

⁸ T. Łabuszewski, *Formy działania podziemia niepodległościowego...*, s. 227.

⁹ Z. Zblewski, *Założenia programowe polskiego podziemia niepodległościowego w pierwszych latach powojennych* [w:] *Polskie podziemie niepodległościowe...*, s. 136.

Jednym z najtrwalszych stereotypów dotyczących polskiego podziemia antykomunistycznego jest stosunkowo szeroko rozpowszechnione przekonanie, że zasadniczym celem politycznym jego uczestników (obok odsunięcia komunistów od władzy) była restytucja Polski „przedwrześniowej”. Zostało ono w dużej mierze ukształtowane przez komunistyczną propagandę, która utożsamianiem ustroju II RP z ustrojem faszystowskim mogła skuteczniej kompromitować działaczy konspiracji niepodległościowej. W rzeczywistości jednak stosunek podziemia antykomunistycznego do przedwojennej Polski był niejednoznaczny. II RP stanowiła dla nich punkt odniesienia, jeśli chodzi o podstawowe cele polityczne, którymi od czasu klęski wrześniowej było odzyskanie niepodległości i utrzymanie integralności terytorialnej państwa. W rezultacie jednym z najczęściej podnoszonych postulatów programowych powojennej konspiracji było żądanie powrotu do przedwojennej granicy ryskiej na wschodzie. O ogólnej identyfikacji z dziedzictwem II RP świadczyło również, w dużej mierze symboliczne, uznawanie przez większość środowisk konspiracyjnych jej politycznej emanacji w postaci władz polskich na uchodźstwie¹⁰.

Przeciwko siłom niepodległościowym wystąpił cały aparat terroru sowieckiego oraz kolaboranci. Sowietzi rozlokowali na terenie Polski dywizje NKWD, których zadaniem było utrzymanie na podbitym terytorium postuszeństwa i uległości.

TEST DO BADANIA WIEDZY MŁODZIEŻY NA TEMAT PODZIEMIA NIEPODLEGŁOŚCIOWEGO PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ – STANDARYZACJA PSYCHOMETRYCZNA NARZĘDZIA

Poruszane w tekście zagadnienia oscylują wokół dwóch pytań. Pierwsze dotyczy wiedzy młodych ludzi na temat polskiego podziemia niepodległościowego po II wojnie światowej. Założeniem przyświecającym mi podczas poszukiwania odpowiedzi było eksplorowanie obszarów niewiedzy dotyczących tego aspektu polskiej historii. Drugie pytanie dotyczy źródeł, z których młodzież czerpie wiedzę na temat żołnierzy wyklętych.

Zgodnie z zakresem treści programowych przewidywanych dla przedmiotu historia w szkołach branżowych młodzież powinna mieć wiedzę dotyczącą obrazu państwa polskiego po II wojnie światowej. W punkcie XVII zatytułowanym „Polska pod dominacją ZSRS” oczekuje się, że uczeń:

- 1) porównuje kształt terytorialny Polski przed wybuchem II wojny światowej i po jej zakończeniu;
- 2) charakteryzuje proces przejmowania przez komunistów władzy w Polsce i opisuje postawy Polaków wobec terroru komunistycznego;

¹⁰ *Ibidem*, s. 138.

3) charakteryzuje przemiany gospodarcze, społeczne i kulturowe w powojennej Polsce¹¹.

Treści, które dla uczniów techników wskazuje podstawa programowa w zakresie wiedzy na temat procesu „przejmowania władzy przez komunistów w Polsce (1944–1948)”, dotyczą: opisu strat demograficznych, gospodarczych i kulturowych po II wojnie światowej, porównania obszaru państwa polskiego przed II wojną światową i po niej, charakterystyki okoliczności i etapów przejmowania władzy w Polsce przez komunistów, omówienia działalności legalnej oraz podziemnej antykomunistycznej w tym: NSZ, NZW, WiN; charakterystyki losu żołnierzy wyklętych/niezlomnych, opisu represji sowieckiego i polskiego aparatu bezpieczeństwa (w tym obławę augustowską), charakterystyki okresu odbudowy oraz oceny projektu reformy rolnej i nacjonalizacji przemysłu i handlu¹².

Zakres treści ujętych w teście jest w znacznej mierze zbieżny z treściami przewidzianymi w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla liceów i techników, zawiera szerszy przedział czasowy – do 1956 r.; w stosunku do treści, które przewiduje podstawa programowa kształcenia ogólnego w szkołach branżowych I stopnia, zakres ten jest poszerzony.

Wstępem do eksploracji badawczej było stworzenie wystandaryzowanego testu do badania wiedzy na temat polskiego podziemia niepodległościowego w latach 1945–1956. Osiągnięto to dzięki analizie danych uzyskanych w badaniach pilotażowych. Zostały one przeprowadzone dzięki nieocenionej pomocy prof. dr. hab. Piotra Kostyły.

Na podstawie danych zebranych od 85 uczniów Zespołu Szkół Samochodowych w Bydgoszczy (42 uczniów ze szkoły branżowej oraz 43 uczniów technikum; badania prowadzono w roku szkolnym 2019/2020) udało się stworzyć test złożony z 25 pytań. Rzetelność narzędzia jest zadowalająca – współczynnik alfa Cronbacha wynosi 0,72, natomiast średnia korelacja między pozycjami wynosi 0,14. Na podstawie analizy czynnikowej wyodrębniono cztery obszary, których dotyczy pytanie zawarte w teście. Kwestie te ilustruje **TABELA NR 1**.

¹¹ Branżowa szkoła I stopnia, Nowa Podstawa Programowa 2023/2024, <https://podstawaprogramowa.pl/Branzowa-szkola-I-stopnia> [dostęp: 17 VII 2023].

¹² Nowa podstawa programowa dla liceum, technikum i branżowej szkoły II stopnia podpisana, Portal Gov.pl, <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/nowa-podstawa-programowa-dla-liceum-technikum-i-branzowej-szkoly-ii-stopnia-podpisana> [dostęp: 17 VII 2023].

TABELA 1.

Obszary wiedzy badane w teście

Obszary wiedzy	Odpowiadające im pytania
Kontekst historyczny działalności polskiego podziemia niepodległościowego	1, 2, 7, 10, 11, 23
Struktury i przedstawiciele polskiego podziemia niepodległościowego	4, 8, 9, 13, 14, 16, 17, 18, 24
Działalność polskiego podziemia niepodległościowego	3, 5, 19, 20, 21
Działania aparatu represji wobec polskiego podziemia niepodległościowego	6, 12, 15, 22, 25

Źródło: opracowanie własne.

TABELA 2.

Badane obszary wiedzy i odpowiadające im pytania w tekście

Obszar wiedzy	Numer pytania w tekście i jego treść
Kontekst historyczny działalności polskiego podziemia niepodległościowego	1. W jaki sposób po II wojnie światowej wprowadzono władzę w Polsce? a) była kontynuacją działań polskiego rządu działającego podczas wojny w Londynie; b) została narzucona z zewnątrz przez Związek Sowiecki (Tymczasowa Rada Jedności Narodowej z premierem Edwardem Osóbką-Morawskim oraz najważniejszymi stanowiskami w państwie powierzonymi komunistom, m.in. gen. Michałowi Roli-Żymirskiemu, Hilaremu Mincowi, Stanisławowi Radkiewiczowi); c) została wybrana w demokratycznych wyborach; d) nie wiem.
	2. Kogo można określić mianem żołnierzy wyklętych? a) wszystkich, którzy po II wojnie światowej w różnych organizacjach walczyli z okupantem niemieckim i sowieckim; b) żołnierzy, którzy po likwidacji AK i zakończeniu II wojny światowej pozostali w czynnej służbie wojskowej i podjęli walkę partyzancką z komunistycznym rządem narzuconym Polakom; c) cywilny i zbrojny opór przeciwko władzy komunistów i dominacji ZSRS tych, którzy kontynuowali walkę o niepodległość kraju prowadzoną przez organizację konspiracyjne w okresie okupacji niemieckiej i sowieckiej, przejęli częściowo ich organizację, członków, środki finansowe i materialne (broń); d) nie wiem.
	7. Kiedy i na podstawie czego rozkazu podjęto decyzję o rozwiązaniu AK? a) 8 V 1950 r. – Stanisław Mikołajczyk; b) 1 VIII 1944 r. – gen. Tadeusz Bór-Komorowski; c) 19 I 1945 r. – gen. Leopold Okulicki; d) nie wiem.
	10. Jak brzmi potoczna nazwa kwatery na Powązkach, gdzie znajdują się szczątki pomordowanych żołnierzy podziemia niepodległościowego? a) Zielona Polana; b) Monte Cassino; c) Łączka; d) nie wiem.
	11. W jakim dniu obchodzony jest Narodowy Dzień Pamięci Żołnierzy Wyklętych? a) 1 września; b) 1 sierpnia; c) 1 marca; d) nie wiem.

Obszar wiedzy	Numer pytania w tekście i jego treść														
	23. W rocznicę jakiego wydarzenia obchodzony jest Narodowy Dzień Pamięci Żołnierzy Wyklętych? a) w rocznicę zakończenia „procesu szesnastu”; b) w rocznicę rozwiązania AK; c) w rocznicę mordów sądowych popełnionych w 1951 r. w więzieniu przy ulicy Rakowieckiej w Warszawie na siedmiu członkach ostatniej, IV Komendy WIN; d) nie wiem.														
Struktury i przedstawiciele polskiego podziemia niepodległościowego	4. Wskaż, wstawiając w odpowiednie miejsce w tabeli znak x, organizacje działające w ramach polskiego antykomunistycznego podziemia niepodległościowego po II wojnie światowej. <table border="0"> <tr> <td>a) „NIE” (Niepodległość);</td> <td>h) Szare Szeregi;</td> </tr> <tr> <td>b) Delegatura Sił Zbrojnych na Kraj;</td> <td>i) Armia Ludowa;</td> </tr> <tr> <td>c) Zrzeszenie Wolność i Niezawisłość;</td> <td>j) Konspiracyjne Wojsko Polskie;</td> </tr> <tr> <td>d) Narodowe Siły Zbrojne;</td> <td>k) Bataliony Chtopskie;</td> </tr> <tr> <td>e) Narodowe Zjednoczenie Wojskowe;</td> <td>l) Wielkopolska Samodzielna Grupa Ochotnicza Warta;</td> </tr> <tr> <td>f) Ruch Oporu Armii Krajowej;</td> <td>m) Okręg Wileński AK;</td> </tr> <tr> <td>g) Armia Krajowa;</td> <td>n) nie wiem.</td> </tr> </table>	a) „NIE” (Niepodległość);	h) Szare Szeregi;	b) Delegatura Sił Zbrojnych na Kraj;	i) Armia Ludowa;	c) Zrzeszenie Wolność i Niezawisłość;	j) Konspiracyjne Wojsko Polskie;	d) Narodowe Siły Zbrojne;	k) Bataliony Chtopskie;	e) Narodowe Zjednoczenie Wojskowe;	l) Wielkopolska Samodzielna Grupa Ochotnicza Warta;	f) Ruch Oporu Armii Krajowej;	m) Okręg Wileński AK;	g) Armia Krajowa;	n) nie wiem.
a) „NIE” (Niepodległość);	h) Szare Szeregi;														
b) Delegatura Sił Zbrojnych na Kraj;	i) Armia Ludowa;														
c) Zrzeszenie Wolność i Niezawisłość;	j) Konspiracyjne Wojsko Polskie;														
d) Narodowe Siły Zbrojne;	k) Bataliony Chtopskie;														
e) Narodowe Zjednoczenie Wojskowe;	l) Wielkopolska Samodzielna Grupa Ochotnicza Warta;														
f) Ruch Oporu Armii Krajowej;	m) Okręg Wileński AK;														
g) Armia Krajowa;	n) nie wiem.														
	8. Kto wypowiedział słowa: „Przyjdzie zwycięstwo, jeszcze Polska nie zginęła”? a) Jan Paweł II; b) Hieronim Dekutowski „Zapora”; c) Marian Bernaciak „Orlik”; d) nie wiem.														
	9. Ostatnim żołnierzem polskiego podziemia niepodległościowego był: a) Wojciech Jaruzelski; b) Zygmunt Szendzielarz „Łupaszko”; c) Józef Franczak „Lalek”; d) nie wiem.														
	13. Jak nazywał się żyjący w latach 1901–1948 żołnierz AK, który dobrowolnie trafił do KL Auschwitz, gdzie zorganizował ruch oporu i stworzył raport z warunków panujących w obozie? Po ucieczce z obozu brał udział w Powstaniu Warszawskim. W 1948 r. został zamordowany na podstawie wyroku sądu. a) Emil Fiedorff „Nil”; b) Zygmunt Szendzielarz „Łupaszko”; c) rtm. Witold Pilecki; d) nie wiem.														
	14. Kto stał na czele 5. Wileńskiej Brygady AK, która dokonywała brawurowych akcji na terenie Wileńszczyzny i Pomorza? a) Feliks Selmanowicz „Zagończyk”; b) Danuta Siedzikówna „Inka”; c) Zygmunt Szendzielarz „Łupaszko”; d) nie wiem.														

Struktury i przedstawiciele polskiego podziemia niepodległościowego	16. Jak nazywał się dowódca oddziału partyzanckiego działającego na Kresach Wschodnich (okolice Grodna, Lidy czy Nowogródka), a także na Podlasiu (Suwalszczyzna), z zawodu nauczyciel? W swym oddziale skupiał Polaków, Białorusinów, a nawet Alzatzczyka. Dowódca ten występował przeciwko kolektywizacji rolnictwa i agenturze NKWD na tych terenach. a) Witold Pilecki „Witold”; b) Anatol Radziwonik „Olech”, „Stary”, „Ojciec”; c) Stanisław Staszic „Stach”; d) nie wiem. 17. Jak nazywał się dowódca oddziałów AK, NOW i NZW działający na Lubelszczyźnie, w okręgu „San” i na Pomorzu, który we wsi Kuryłówka stoczył zwycięską bitwę z batalionem wojsk ochrony pogranicza NKWD, ścigającymi dezertorów z Ludowego Wojska Polskiego? a) Antoni Żubryd „Zuch”; b) Jerzy Lejkowski „Szpagat”; c) Franciszek Przysiężniak „Ojciec Jan”; d) nie wiem. 18. Ktorego z niżej wymienionych żołnierzy wykłębnych białostocki oddział IPN uznał w 2005 r. winnym zbrodni ludobójstwa (29 i 31 stycznia 1946 r. oraz 2 lutego 1946 r. spalił pięć wsi byłego powiatu Bielsk Podlaski, w wyniku czego zginęły 82 osoby, w tym kobiety, starcy i dzieci)? a) por. Włodzimierz Juranow „Wiarus”; b) żaden z żołnierzy wykłębnych nie dopuściłby się takiego czynu; c) kpt. Romuald Rajs „Bury”; d) nie wiem. 24. Kto był dowódcą zgrupowania, z którego 167 żołnierzy we wrześniu 1946 r. pod pozorem przetrutu do amerykańskiej strefy okupacyjnej w Niemczech i połączenia z Brygadą Świętokrzyską NSZ zostało wywiezionych na Opolszczyznę i zamordowanych? a) mjr Zygmunt Szendzielarz „Łupaszko”; b) ppłk Łukasz Ciepliński „Pług”; c) kpt. Henryk Flame „Bartek”; d) nie wiem.
Działalność polskiego podziemia niepodległościowego	3. Wskaż, wstawiając w tabeli *, cele lub zadania, które twoim zdaniem były realizowane przez żołnierzy wykłębnych: a) samoobrona; b) walka z komunistyczną propagandą; c) prowadzenie własnej działalności propagandowej; d) uzyskanie korzyści majątkowych ze swojej działalności (np. poprzez kradzieże i rozboje na ludności wiejskiej); e) dyscyplinowanie i eliminowanie szczególnie groźnych funkcjonariuszy UB i ich współpracowników; f) rozbijanie posterunków MO, UB, uwalnianie członków podziemia i polskich patriotów z więzień i aresztów; g) bandytyzm – działanie na szkodę państwa; h) obrona ludności cywilnej przed bezprawnymi działaniami komunistów, aparatem represji (UB, KBW) oraz sowiecką armią i tajną policją polityczną stacjonującą w Polsce; i) współpraca z wojskiem niemieckim, działalność o charakterze faszystowskim, agitacja przeciwko wolnym wyborom w Polsce; j) nie wiem / nie znam żadnym celów ani zadań żołnierzy wykłębnych.

Obszar wiedzy	Numer pytania w tekście i jego treść
	5. Czym, twoim zdaniem, cechowało się polskie antykomunistyczne podziemie niepodległościowe? Wskaż wszystkie pasujące cechy: a) regularne oddziały wojskowe, umundurowane i uzbrojone; b) zrzeszają osoby wyjęte spod prawa i dezertów z wojska; c) obowiązywała w nim dyscyplina wojskowa, rozkazy i stopnie wojskowe; 19. Jakie działania nie zaliczają się do czynnych form oporu polskiego podziemia niepodległościowego wobec komunistycznych władz? a) działalność polityczna i propagandowa; b) walka zbrojna; c) akcje ekspropriacyjne; d) nie wiem. 20. Celem organizacji konspiracyjnych było pobudzenie społeczeństwa do biernego oporu, którego przejawem były m.in.: a) obywatelskie nieposłuszeństwo i szeptana propaganda; b) działalność charytatywna oparta na solidaryzmie społecznym; c) odpowiedzi A i B są prawdziwe; d) podziemie niepodległościowe nie realizowało takich zadań. 21. Jeden z niewielu typów działań zbrojnych, który niejednokrotnie wykraczał poza granice samoobrony, to: a) akcje przeciwko oddziałom NKWD stacjonującym w Polsce; b) akcje mające na celu uwolnienie współtowarzyszy broni przetrzymywanych w aresztach, więzieniach, obozach; c) akcje o podłożu narodowościowym (np. wobec przedstawicieli ludności ukraińskiej, białoruskiej czy żydowskiej uważanych za siły wspierające reżim komunistyczny); d) nie wiem.
	6. Zaznacz, wstawiając x w odpowiednim miejscu, metody, które twoim zdaniem komuniści stosowali wobec żołnierzy wyklętych: a) obtawy i zasadzki; b) zbrojne pacyfikacje oddziałów przez UB i KBW; c) skrytobójcze mordy; d) sfingowane procesy polityczne i mordy sądowe; e) długotrwałe więzienie, stalinowskie obozy i ośrodki pracy więźniów; f) sprawiedliwe procesy sądowe; g) pozbawianie praw publicznych, przepadek mienia; h) represje wobec rodzin; i) utajnienie miejsca pochówku; j) pełne prawa publiczne w zamian za zaprzestanie walki z nową władzą; k) osoby, które ujawniły swoją przynależność do podziemnych organizacji zbrojnych, miały prawo do amnestii i nie ponosiły żadnych konsekwencji z tytułu walki z nową władzą; l) zakłamywanie prawdy o patriotycznym charakterze podziemia; m) określanie ich jako zbrodniarzy, bandytów, faszystów w środowiskach masowego przekazu, głównie w prasie i radiu; n) nie wiem.
Działania aparatu represji wobec polskiego podziemia niepodległościowego	

Działania aparatu represji wobec polskiego podziemia niepodległościowego	12. Czy po umocnieniu władzy komunistycznej w Polsce można było wspominać członków podziemia niepodległościowego i ich działalność? a) tak, stawiano im pomniki, nadawano szkołom i ulicom ich imiona; b) pamiętać o polskim podziemiu niepodległościowym przetrwała dzięki wysiłkom ich rodzin, znajomych, kolegów, dzięki publikacjom naukowym ukazującym się w tzw. drugim obiegu, często z narażeniem na represje ze strony władzy; c) władza ludowa nie zakazywała pamięci o żołnierzach wyklętych, lecz w społeczeństwie nie było zainteresowania ich działalnością; d) nie wiem.										
	15. Dlaczego żołnierzy niezłomnych nazywa się także żołnierzami wyklętymi? a) zostali wyklęci przez mieszkańców wsi za kradzieże, gwałty i rozboje; b) wyklęła ich rodzina za to, że zwrócili się przeciwko władzy; c) wyklęli ich komuniści, wrogowie suwerennej Polski; d) nie wiem.										
	22. Wskaż, wstawiając w odpowiednie miejsce w tabeli znak x, cechy, które twoim zdaniem charakteryzują aparat bezpieczeństwa/komunistyczny aparat represji: <table border="1"> <tr> <td>a) pozbawiony fundamentów prawnych (np. brak ustawy o UB czy sądownictwie wojskowym);</td> <td>f) ścigający i eksterminujący polskie władze oraz elity polityczne, wojskowe, gospodarze;</td> </tr> <tr> <td>b) podporządkowany organom państwowym i wytycznym ZSRS;</td> <td>g) zrzeszający kolaborantów z okresu II wojny światowej i pospolicznych przestępców;</td> </tr> <tr> <td>c) nadzorowany i szkolony przez funkcjonariuszy sowieckich;</td> <td>h) składający się z młodych ludzi, głównie wiejskiego pochodzenia, przymusowo wcielanych do Armii Ludowej;</td> </tr> <tr> <td>d) skupiający polskich patriotów, o lewicowych poglądach, którym zależało na odbudowaniu suwerennej Polski po II wojnie światowej;</td> <td>i) zbrodniczy (mordy, pacyfikacje, prowokacje, publiczne i więzienne egzekucje, obozy pracy);</td> </tr> <tr> <td>e) działający metodami terroru powszechnego przeciwko Polakom o wolnościowych aspiracjach;</td> <td>j) obsadzony w większości przez Polaków; k) nie wiem.</td> </tr> </table>	a) pozbawiony fundamentów prawnych (np. brak ustawy o UB czy sądownictwie wojskowym);	f) ścigający i eksterminujący polskie władze oraz elity polityczne, wojskowe, gospodarze;	b) podporządkowany organom państwowym i wytycznym ZSRS;	g) zrzeszający kolaborantów z okresu II wojny światowej i pospolicznych przestępców;	c) nadzorowany i szkolony przez funkcjonariuszy sowieckich;	h) składający się z młodych ludzi, głównie wiejskiego pochodzenia, przymusowo wcielanych do Armii Ludowej;	d) skupiający polskich patriotów, o lewicowych poglądach, którym zależało na odbudowaniu suwerennej Polski po II wojnie światowej;	i) zbrodniczy (mordy, pacyfikacje, prowokacje, publiczne i więzienne egzekucje, obozy pracy);	e) działający metodami terroru powszechnego przeciwko Polakom o wolnościowych aspiracjach;	j) obsadzony w większości przez Polaków; k) nie wiem.
a) pozbawiony fundamentów prawnych (np. brak ustawy o UB czy sądownictwie wojskowym);	f) ścigający i eksterminujący polskie władze oraz elity polityczne, wojskowe, gospodarze;										
b) podporządkowany organom państwowym i wytycznym ZSRS;	g) zrzeszający kolaborantów z okresu II wojny światowej i pospolicznych przestępców;										
c) nadzorowany i szkolony przez funkcjonariuszy sowieckich;	h) składający się z młodych ludzi, głównie wiejskiego pochodzenia, przymusowo wcielanych do Armii Ludowej;										
d) skupiający polskich patriotów, o lewicowych poglądach, którym zależało na odbudowaniu suwerennej Polski po II wojnie światowej;	i) zbrodniczy (mordy, pacyfikacje, prowokacje, publiczne i więzienne egzekucje, obozy pracy);										
e) działający metodami terroru powszechnego przeciwko Polakom o wolnościowych aspiracjach;	j) obsadzony w większości przez Polaków; k) nie wiem.										
	25. Postępowania sądowe, które były prowadzone wobec przedstawicieli polskiego podziemia niepodległościowego, miały charakter: a) sprawiedliwych procesów sądowych, z poszanowaniem zasad domniemania niewinności i prawem do obrony; b) fikcyjnych procesów, z naruszeniem podstawowych praw przystępujących oskarżonym; wydawane w nich wyroki miały charakter „mordów sądowych”; c) przedstawiciele podziemia niepodległościowego w ogóle nie byli sądzeni; d) nie wiem.										

Źródło: opracowanie własne.

Kolejna tabela prezentuje pytania związane ze wskazanymi obszarami wiedzy na temat polskiego podziemia niepodległościowego.

TABELA NR 3 prezentuje klucz odpowiedzi do testu. Można w nim zdobyć maksymalnie 56 punktów. Określenie maksymalnej punktacji służy wyznaczeniu granic minimalnego i maksymalnego pułapu wiedzy uczniów.

TABELA 3.

Klucz odpowiedzi do testu

Nr pytania	Prawidłowa odpowiedź	Punkty
1	B	1
2	B	1
3	A, B, C, E, F, H	Maks. 6, 1 za każdą prawidłową odpowiedź
4	A, B, C, D, E, F, J, L, M	Maks. 9, 1 za każdą prawidłową odpowiedź
5	A, C, D	Maks. 3, 1 za każdą prawidłową odpowiedź
6	A, B, C, D, E, G, H, I, L, M	Maks. 10, 1 za każdą prawidłową odpowiedź
7	C	1
8	B	1
9	C	1
10	C	1
11	C	1
12	B	1
13	C	1
14	C	1
15	C	1
16	B	1
17	A	1
18	C	1
19	C	1
20	C	1
21	C	1
22	A, B, C, E, F, H, I, J	Maks. 8, 1 za każdą prawidłową odpowiedź
23	C	1
24	C	1
25	B	1

Źródło: opracowanie własne.

Po zaprezentowaniu założeń narzędzia badawczego chciałabym omówić pewne tendencje, zaobserwowane po analizie informacji pozyskanych poprzez badania pilotażowe. Ze względu na pilotażowy charakter badań i celowy dobór badanych do próby, pozwalam sobie na mówienie o wskazywaniu pewnych tendencji, nie zaś o uogólnionych wnioskach, które byłyby prawomocne w przypadku badań na reprezentatywnej próbie.

WIEDZA MŁODZIEŻY NA TEMAT PODZIEMIA NIEPODLEGŁOŚCIOWEGO PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ W ŚWIELE BADAŃ

Niniejsza część tekstu zostanie poświęcona wybranym результатам badań pilotażowych. Kryterium, na którego podstawie dokonałam ich wyboru, był ich związek z problematyką nauczania i przybliżania młodzieży treści związanych z polskim podziemiem niepodległościowym po II wojnie światowej. Pierwszą kwestią, którą pragnę poruszyć, jest ogólny zasób wiedzy młodzieży na temat podziemia niepodległościowego po II wojnie światowej. W tym celu przybliżę statystyki opisowe dotyczące ogólnej punktacji w teście. Każdy z uczestników mógł zdobyć od 0 do 56 punktów.

TABELA 4.

Statystyki opisowe dla całkowitej punktacji testu

Zmienna	N	M	Min.	Maks.	s2	SD
Całkowita punktacja	85,00	29,28	9,00	51,00	85,40	9,24

Oznaczenia: N – liczba badanych; M – średnia arytmetyczna; s2 – wariancja;

SD – odchylenie standardowe

Źródło: opracowanie własne.

Nikt z grona respondentów nie zdobył maksymalnej punktacji testowej, najwyższy uzyskany wynik to 51 punktów, najniższy zaś to 9 punktów. Średnia punktacja uzyskiwana przez badanych uczniów wynosi ok. 29 punktów. Wielkość wariancji i odchylenia standardowego wskazują na duże zróżnicowanie uzyskiwanych wyników.

Kolejną kwestią, która w sposób interesujący zarysowała się podczas badań, to znajomość organizacji działających w ramach polskiego podziemia niepodległościowego po II wojnie światowej. Ze względu na możliwość udzielenia kilku odpowiedzi w tym pytaniu zebrane dane punktowe nie sumują się do 100%. W tabeli pogrubiono nazwy organizacji działających przeciwko komunistycznej, co dodatkowo zobrazuje rozkład prawidłowych i błędnych wskazań uczestników.

TABELA 5.

Znajomość podziemnych organizacji niepodległościowych wśród uczestników badania

Organizacja	Procent poprawnych odpowiedzi
a) NIE (Niepodległość)	4
b) Delegatura Sił Zbrojnych na Kraj	1
c) Zrzeszenie „Wolność i Niezawistość”	5
d) Narodowe Siły Zbrojne	35
e) Narodowe Zjednoczenie Wojskowe	7
f) Ruch Oporu Armii Krajowej	1
g) Armia Krajowa	78
h) Szare Szeregi	56
i) Armia Ludowa	14
j) Konspiracyjne Wojsko Polskie	5
k) Bataliony Chłopskie	7
l) Wielkopolska Samodzielna Grupa Ochotnicza „Warta”	2
m) Okręg Wileński AK	12
n) nie wiem	25

Źródło: opracowanie własne.

Przedstawione w **TABELI NR 5** wyniki wskazują, że badani dość dobrze rozpoznają takie organizacje podziemne, jak Okręg Wileński AK (12%) oraz Narodowe Siły Zbrojne (35%). Brak wiedzy na temat ugrupowań zadeklarowała ¼ uczestników. O braku uporządkowania wiedzy młodzieży w tym zakresie może świadczyć rozkład wskazań na organizacje, które działały w ramach polskiego państwa podziemnego podczas II wojny światowej (AK – 78%, Szare Szeregi – 56%) czy wręcz organizacji, które działały w tym czasie pod komunistyczną egidą (Armia Ludowa – 14%).

Następnym zagadnieniem wartym poruszenia jest wiedza młodzieży dotycząca celów i zadań realizowanych przez przedstawicieli polskiego podziemia niepodległościowego po II wojnie światowej. Podobnie jak w przypadku wcześniejszego pytania procentowy rozkład odpowiedzi badanych nie sumuje się do 100 ze względu na możliwość udzielania wielu odpowiedzi. W tabeli pogrubiono poprawne odpowiedzi, aby dodatkowo zobrazować rozkład poprawnych i błędnych wskazań.

TABELA 6.

Znajomość celów i zadań podziemia niepodległościowego po II wojnie światowej wśród uczestników badań

Cel lub zadanie	Procent poprawnych odpowiedzi
a) samoobrona	17
b) walka z komunistyczną propagandą	1
c) prowadzenie własnej działalności propagandowej	1
d) uzyskanie korzyści majątkowych ze swojej działalności (np. poprzez kradzieże i rozboje na ludności wiejskiej)	20
e) dyscyplinowanie i eliminowanie szczególnie groźnych funkcjonariuszy UB i ich współpracowników	15
f) rozbrajanie posterunków Milicji Obywatelskiej, Urzędów Bezpieczeństwa, uwalnianie członków podziemia i polskich patriotów z więzień i aresztów	15
g) bandytyzm – działanie na szkodę państwa	43
h) obrona ludności cywilnej przed bezprawnymi działaniami komunistów, aparatem represji (UB, KBW) oraz sowiecką armią i tajną policją polityczną stacjonującą w Polsce	15
i) współpraca z wojskiem niemieckim, działalność o charakterze faszystowskim, agitacja przeciwko wolnym wyborom w Polsce	1
j) nie wiem / nie znam żadnym celów ani zadań żołnierzy wyklętych	34

Źródło: opracowanie własne.

Rozkład odpowiedzi wskazuje na brak uporządkowanej wiedzy na temat celów i zadań realizowanych przez polskie podziemie niepodległościowe po II wojnie światowej. Pierwszą kwestią, która wyłania się z odpowiedzi uczniów, jest zadeklarowanie przez prawie 1/3 uczestników braku wiedzy na ten temat (34%). Znaczna część badanych wskazywała na takie działania, jak bandytyzm (43%) czy uzyskiwanie korzyści majątkowych ze swojej działalności (20%), co wskazuje na silne zakorzenienie desygnałów, którymi podziemie niepodległościowe było opisywane przez władze komunistyczne.

TABELA 7.

Najomość metod, które władze komunistyczne stosowały wobec żołnierzy wyklętych

Cel lub zadanie	Procent poprawnych odpowiedzi
a) obławy i zasadzki	5
b) zbrojne pacyfikacje oddziałów przez UB i KBW	15
c) skrytobójcze mordy	45
d) sfingowane procesy polityczne i mordy sądowe	45
e) długotrwałe więzienie, stalinowskie obozy i ośrodki pracy więźniów	36
f) sprawiedliwe procesy sądowe	6
g) pozbawianie praw publicznych, przepadek mienia	7
h) represje wobec rodzin	5
i) utajnienie miejsca pochówku	4
j) pełne prawa publiczne w zamian za zaprzestanie walki z nową władzą	15
k) osoby, które ujawniły swoją przynależność do podziemnych organizacji zbrojnych, miały prawo do amnestii i nie ponosiły żadnych konsekwencji z tytułu walki z nową władzą	15
l) zakłamywanie prawdy o patriotycznym charakterze podziemia	3
m) określanie ich jako zbrodniarzy, bandytów, faszystów w środkach masowego przekazu, głównie w prasie i radio	32
n) nie wiem	25

Źródło: opracowanie własne.

Na podstawie zebranych danych liczbowych można stwierdzić, że ¼ respondentów nie ma wiedzy na temat działań podejmowanych wobec żołnierzy wyklętych przez władze komunistyczne. W największym stopniu młodzież rozpoznawała takie formy represji wobec przedstawicieli podziemia niepodległościowego, jak: skrytobójcze mordy i sfingowane procesy polityczne, mordy sądowe (45%), długotrwałe więzienie, stalinowskie obozy i ośrodki pracy dla więźniów (36%), określanie ich jako zbrodniarzy, bandytów, faszystów w środkach masowego przekazu (32%) czy zbrojne pacyfikacje oddziałów przez UB i KBW (15%).

Zdecydowanie mniej zakorzenione w świadomości młodzieży były takie formy represji, jak: zakłamywanie prawdy o patriotycznym charakterze podziemia, utajnienie miejsca pochówku, obławy i zasadzki, przepadek mienia i pozbawienie praw publicznych. Z kolei 15% respondentów uznało, że przedstawiciele podziemia niepodległościowego w zamian za zaprzestanie walki mieli pełnię praw publicznych oraz prawo do amnestii i nie ponosili żadnych konsekwencji z tytułu przynależności do organizacji

niepodległościowych, 6% respondentów zaś – że przedstawiciele podziemia niepodległościowego byli sądzeni w sposób sprawiedliwy. Kolejnym zagadnieniem, które chcą przybliżyć, jest rozpoznawalność wśród respondentów postaci historycznych związanych z walką niepodległościową po II wojnie światowej.

TABELA 8.

Znajomość postaci historycznych związanych z polskim podziemiem niepodległościowym po II wojnie światowej

Postać	Liczba poprawnych wskazań wyrażona w procentach	Brak znajomości postaci wyrażony w procentach
rtm. Witold Pilecki	87	13
Zygmunt Szendzielarz „Łupaszko”	64	36
Anatol Radziwonik „Ojciec”, „Olech”, „Stary”	12	88
Antoni Żubryd „Zuch”	17	83
kpt. Henryk Flame „Bartek”	24	76

Źródło: opracowanie własne.

Respondenci w największym stopniu rozpoznawali postać Witolda Pileckiego oraz Zygmunta Szendzielarza. W dużo mniejszym stopniu badani rozpoznawali osoby związane z działalnością niepodległościową, takie jak: Henryk Flame, Antoni Żubryd czy Anatol Radziwonik.

Ostatnią kwestią rozpoznaną na potrzeby niniejszego opracowania są źródła, z których badani czerpali wiedzę na temat podziemia niepodległościowego po II wojnie światowej.

TABELA 9.

Źródła wiedzy na temat podziemia niepodległościowego

Źródła wiedzy	Procent odpowiedzi
Lekcje historii	10
Przekaz wiedzy w rodzinie	2
Internet	76
Media (telewizja, radio)	2
Filmy dokumentalne	5
Książki	5
Prasa	0
Z przekazu świadków historii (np. pamiętniki, wspomnienia żołnierzy AK itd.)	0
Instytut Pamięci Narodowej	0
Inne	0

Źródło: opracowanie własne.

Dla respondentów głównym źródłem wiedzy na temat podziemia niepodległościowego są zasoby internetowe. Badani uczniowie wskazywali poszukiwanie wiedzy m.in. na takich stronach, jak: Wikipedia, Wykop, strona internetowa czasopisma „Magna Polonia” czy Polskiego Radia. Jedynie dla 10% uczestników źródłem wiedzy na temat żołnierzy wyklętych są lekcje historii, 5% wskazuje zarówno wiedzę czerpaną z książek, jak i z filmów dokumentalnych. Dla jeszcze mniejszego odsetka respondentów źródłami wiedzy są przekaz rodzinny oraz tradycyjne media. Badani zaznaczyli, że w ogóle nie czerpią wiedzy z przekazu świadków historii czy działalności instytucji, jaką jest IPN (np. prezentowane w serwisie YouTube filmy animowane *Niezwycciezeni*).

PODSUMOWANIE

Reasumując, zasoby wiedzy na temat podziemia niepodległościowego po II wojnie światowej są zróżnicowane wśród badanych uczniów. Główny źródłem wiedzy dla młodzieży jest internet. Lekcje historii, książki czy tradycyjne media stanowią je w dużo mniejszym stopniu. Co więcej, dla młodych ludzi źródłem wiedzy nie jest w ogóle działalność edukacyjna IPN. Z pewnością należałoby przeprowadzić pogłębioną eksplorację dotyczącą miejsc i zakresu treści, jakie młodzi ludzie poszukują w sieci na temat żołnierzy wyklętych.

W świetle prezentowanych wyników badań należy wskazać, że w kwestii działalności podziemia, jego celów i zadań, a także środków represji stosowanych wobec żołnierzy podziemia zaznaczają się obszary niewiedzy czy wręcz zakorzenione w świadomości młodych ludzi zakłamania historyczne, mimo szerokiego zakresu treści programowych związanych z kształceniem ogólnym w szkole ponadpodstawowej.

Rezultaty badań wskazywać mogą na potrzebę zmiany formy przekazu wiedzy dla młodych ludzi, tworzenia atrakcyjnych lekcji „żywej” historii czy wykorzystania technik multimedialnych. Ważne jest również korygowanie przekłamań historycznych, które nadal pokutują w świadomości młodych ludzi.

Potrzebne jest również poszerzenie informacji i przywracanie wśród młodych ludzi pamięci o działalności podziemia także w społecznościach lokalnych, aby wiedza młodzieży nie ograniczała się tylko do „flagowych” postaci. Istotne jest także rzetelne informowanie o działalności niepodległościowej podziemia, oparte nie tylko na patosie i gloryfikacji, ale przede wszystkim poprzez osadzenie ich działalności w sferze faktów historycznych, a także w kontekście społecznym oraz moralnym.

Bibliografia

Opracowania

- Balbus T., *Komunistyczny aparat represji a polskie podziemie niepodległościowe* [w:] *Polskie podziemie niepodległościowe na tle konspiracji antykomunistycznych w Europie środkowo-wschodniej w latach 1944–1956*, red. S. Poleszak, Warszawa–Lublin 2008.
- Łabuszewski T., *Formy działania podziemia niepodległościowego (na przykładzie nurtu poakowskiego)* [w:] *Polskie podziemie niepodległościowe na tle konspiracji antykomunistycznych w Europie środkowo-wschodniej w latach 1944–1956*, red. S. Poleszak, Warszawa–Lublin 2008.
- Marszałec J., *Założenia programowe polskiego podziemia niepodległościowego w pierwszych latach powojennych (koreferat)* [w:] *Polskie podziemie niepodległościowe na tle konspiracji antykomunistycznych w Europie środkowo-wschodniej w latach 1944–1956*, red. S. Poleszak, Warszawa–Lublin 2008.
- Poleszak S., *Podziemie niepodległościowe w latach 1947–1953. Próba syntezy*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 2021, vol. 76.
- Wąsowski G., Żebrowski L., *Żołnierze wyklęci. Antykomunistyczne podziemie zbrojne po 1944 roku*, Warszawa 1999.
- Zblewski Z., *Założenia programowe polskiego podziemia niepodległościowego w pierwszych latach powojennych* [w:] *Polskie podziemie niepodległościowe na tle konspiracji antykomunistycznych w Europie środkowo-wschodniej w latach 1944–1956*, red. S. Poleszak, Warszawa–Lublin 2008.

Źródła internetowe

- Branżowa szkoła I stopnia, Nowa Podstawa Programowa 2023/2024, <https://podstawaprogramowa.pl/Branzowa-szkola-I-stopnia> [dostęp: 17 VII 2023].
- Nowa podstawa programowa dla liceum, technikum i branżowej szkoły II stopnia podpisana, Portal Gov.pl, <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/nowa-podstawa-programowa-dla-liceum-technikum-i-branzowej-szkoly-ii-stopnia-podpisana> [dostęp: 17 VII 2023].